

LITTERATUR

STEPPERNAS RIKE

Av professor HERMAN GUMMERUS, Helsingfors

René Grousset: L'Empire des steppes. Attila, Gengis-Khan, Tamerlan. Paris 1939, Payot. 639 s.

Det är nu en gång ohjälpligt så, att världshistorien för oss är berättelsen om vad som under loppet av några årtusenden hänt i vår egen världsdel och i de närmast Europa liggande delarna av Främre Asien och norra Afrika. Andra delar av jordklotet bli indragna i historieböckernas framställningar endast från den tidpunkt då de »koloniserar» av européer eller träda i stadigvarande förbindelse med de europeiska staterna. Mycket få utanför orientalisternas krets har i sitt vetandes sfär rum för Kinas och Indiens mångtusenåriga historia, som likväl sedan länge är väl känd av forskningen. Icke blott på de geografiska kartorna utan även i den historiskt intresserade allmänhetens medvetande har Centralasien ända till den allra senaste tiden förblivit en stor tom fläck. I skolböckerna och i de akademiska kompendieböckerna fingo vi ganska vidlyftigt läsa om hunnernas, magyarernas, mongolernas, turkarnas och andra från Centralasien härstammande erövrarfolks invasioner i Främre Asien och Europa, men om dessa folks föregående öden i deras hemland lämnades vi i fullständig okunnighet, och för att säga sanningen göra vi föga för att fylla denna lucka i våra historiska kunskaper.

När vi sedan någon gång komma att läsa en bok om detta av oss så försummade ämne, finna vi att vi haft orätt i vår likgiltighet. För oss obekanta världshändelser upprullas för oss, händelser som omfatta områden många gånger större än hela Europa. Vi se väldiga folkrörelser och mäktiga riken uppstå och försvinna, vi se de vilda nomadfolken som härjande gräshoppsvärmar utbreda sig över stepper, öknar och gamla kulturländer. Dessa folkrörelser vältra sig fram och tillbaka mellan Kina i öster, Indien i söder och Främre Asien i väster, ständigt förändrande de erövrade ländernas etnografiska, kulturella och politiska fysionomi.

Så blir en bok sådan som René Groussets arbete en formlig uppenbarelse för läsaren. Författaren har redan tidigare gjort sig fördelaktigt känd genom sin »Histoire de l'Extrême-Orient» och sin »Histoire des Croisades». I sitt nya arbete dokumenterar han sig som en grundlig kännare av den ytterst omfattande speciallitteratur, som hänför sig till Centralasiens öden genom tiderna, en litteratur som tidigare nästan uteslutande stödde sig på europeiska och arabiska medeltida skildringar och på kinesiska källor men numera har man till sitt förfogande massor av nytt material, upptäckt av de senaste decen-

niernas stora forskningsresande. Grousset förstår att på ett ypperligt sätt kombinera och kritiskt sovra detta av orientalisterna samlade källmaterial. Stundom utvidgar sig framställningen till en storslagen världsbild, omfattande millioner kvadratkilometer av den asiatiske kontinenten, stundom bjudes läsaren endast på ganska tålamodsprövande berättelser om enskilda rikens och enskilda härskarläkters eviga kamp mot varandra.

René Groussets grepp på sitt ämne framgår redan av bokens titel och motiveras utförligt i företalet. De stepper, som täcka omätliga områden av Centralasien, »ha format dessa småväxta och undersåtsiga kroppar, okuvliga därför att de ha uthärdat de fysiska levnadsvillkoren. Högplåtåernas skarpa vind, ytterliga köld eller brännande hetta ha modellerat dessa ansikten med deras hopknipna ögon, utstående kindben och glesa hårväxt samt härdat dessa knotiga gestalter. Herdelivets nödvändigheter och av slumpen styrda flyttningar ha varit bestämmande för deras nomadism, och nomadlivets ekonomiska förhållanden ha betingat deras relationer med den fasta befolkningen, relationer som än kännetecknas av timida kulturlån, än av blodiga härjningståg.» Med ett ord, vad författaren vill skildra är vilda och barbariska nomadstammars mångtusenåriga kamp mot folk som lärt sig att bruka jorden och som med jordbrukets och den fasta bosättningens hjälp nått fram till en högre kultur.

Det är omöjligt att i en kort anmälan ge en föreställning om det rika innehållet i Groussets bok. Med en oändlig mängd ofta förvirrande detaljer och namn med en främmande klang göres läsaren bekant med talrika centralasiatiska nomadfolks ursprung, deras levnadssätt, deras politiska organisation och deras historiska öden genom seklerna. Efter varandra eller också samtidigt i kamp sinsemellan framträda dessa folk som oemotståndliga erövrare i Kina, i Tarim-bäckenet, i Främre orienten, i Indien och i Europa. I början är det stammar av indoeuropeiskt ursprung — vi behöva endast tänka på skyterna — senare så gott som uteslutande turkiska och mongoliska folk. Kapitel I, »Hög-Asien intill XIII:e seklet», innehåller fakta, som äro alldeles nya för de flesta läsare som icke äro specialister i Asiens historia. Vad veta de om vad som försiggick mellan Kina och Främre orienten före 13:e århundradet e. Kr. — om hunnernas förfäder och de riken de grundade, om det högt civiliserade Kinas och de iranska folkens kamp mot de anstormande nomadstammarna? Om allt detta samt om de primitiva kulturformer, som utvecklade sig i Tarim-bäckenet, i mongolernas stamland i nordost, i Altai-bergens alpstrakter och på de oändliga stepperna i det sydligaste Sibirien hän emot Aral-sjön och det Kaspiska havet, där de turkiska folken utbredde sig, ger Grousset ingående och som det synes väl dokumenterade upplysningar.

Bättre kända av lekmannen på detta område äro Djingis-kan och hans härskarläkt, den fruktansvärda mongoliska stormbölja, som översvämmade Asien och Östeuropa, Kubilai och hans mongolisk-kinesiska rike, varom Marco Polo och andra västerländska resande

ha så mycket att berätta, Timur Lenks (Tamerlans) efemära erövringar, hans kamp mot de osmaniska turkarna, hans legendariska grymhet mot sina besegrade fiender (kapitel II i Groussets bok). I kapitel III, »De sista mongolerna», befinna vi oss åter på obekant mark. Mycket litet får man i vanliga kompendier veta t. ex. om »Den gyllene horden» i Ryssland och om kanaten Krim, Astrakan och Kasan, vilka nästan alltid beröras endast i sammanhang med Rysslands historia.

Det tillhör en orientalist att bedöma René Groussets arbete. En vanlig läsare imponeras av dess utomordentliga, stundom rent av tröttande rikedom på fakta och av den ingående kännedom om källmaterialet, som han spårar på varje sida, även om han icke är i stånd att värdesätta författarens kritiska omdöme. I vissa partier av boken måste man fråga sig, om icke författaren hade bort något knappa in på de enformiga krigshistoriska detaljerna för att i stället ägna större uppmärksamhet åt kulturhistorien.

En fråga som tränger sig på läsaren gäller rasens inflytande på det tusenåriga drama, som upprullas för honom i denna bok om »steppernas rike». Grousset tyckes vara benägen att snarare underskatta än överskatta dess betydelse. Rasolikheterna mellan indo-europeer, mongoler och turkar spela för honom en jämförelsevis underordnad roll, medan de geografiska och klimatiska betingelserna träda i förgrunden. I det primitiva nomadillståndet liknade de varandra i hög grad. De voro alla råa, grymma och svårstyrda, ända tills de råkade under inflytandet av de högre civiliserade folk för fasta boningsplatser, vilkas land de erövrade och vilka de obarmhärtigt massakrerade, förstörande deras blomstrande odling. Men efter att ha övergivit sitt nomadiserande liv såsom invånare i de erövrade länderna, förlorade de nästan regelbundet sin krigiska styrka och föllo i sin tur offer för nytillströmmande nomadfolks anfall. Ofta se vi dem absorberas av den civiliserade befolkning, som de tidigare underkuvat. Så gick det t. ex. med mongolerna i Kina. I Främre orienten däremot ha mongolerna icke kvarlämnat andra synliga spår av sitt herravälde än ruinerna av några byggnader, som uppförts av deras härskare, och den hemska ödeläggelsen av trakter, som aldrig mera återvunnit sin forna blomstring.

Det råder för närvarande en tendens att rentvå de mongoliska stammarna från beskyllningen för att ha kunnat förstöra men icke återuppbygga vad de i sitt primitiva råhetstillstånd tillintetgjort. Man anför som bevis på deras konstruktiva förmåga den förträffliga samhälls- och statsorganisationen i Kubilais rike, men man bör icke glömma, att denne snillrike härskare hade tillägnat sig den kinesiska kulturen och att han hade endast få verkliga mongoler bland sina ämbetsmän. Vilka spår av sig själva ha mongolerna kvarlämnat i Ryssland? Deras herravälde där har notoriskt för en tid av mer än två sekler fördröjt och, såsom man är frestad att påstå, för all framtid förgiftat det ryska folkets nationella och kulturella utveckling. Mongolväldet alstrade i Ryssland hos dess styrande klass och även

Litteratur

hos massan av det folk, som med större skäl bör kallas moskoviter än ryssar, ett slavsinne, vars verkningar vi kunna iakttaga ännu i våra dagar.

Vad beträffar den grupp av ursprungligen nomadiserande folkstammar, som sammanfattas under det gemensamma namnet turkar, har dess utveckling delvis varit mera positiv. Blandade med befolkningen i de underkuvade länderna utvecklade osmanerna först en utomordentlig krigisk kraft och en icke ringa statsbildande förmåga, tills de under sekler utsattes för en ofruktbart despotisk och depraverad styrelses förlamande påföljder. Men se vi dem icke i våra dagar återigen visa en förnyad och beundransvärd skapande kraft? Bland turkarna i Azerbejdjan, Turkestan och Idel, delvis likaså uppblandade med andra nationaliteter, har även under det moskovitiska oket fortleivat ett starkt nationalmedvetande och en frihetskärlek, som lovar dem en slutlig befrielse och en lyckligare framtid.

En annan fråga: vilket inflytande har religionen haft på steppernas folk? René Groussets bok ger icke ett bestämt svar därpå. Mongolerna, som länge forfforo att vara schamanister, råkade senare under starkt inflytande av kinesernas religionsformer — Konfucius' läror och taoismen —, buddismen och kristendomen. Flera mongoliska furstar gynnade den i Centralasien vitt spridda nestorianismen emot islam. De västra delarna av det mongoliska riket blevo snart islamiserade. Men den religiösa fanatismen var icke bestämmande för mongolernas, såsom för arabernas och iraniernas, våldsamma expansion. När Tamerlan företog sitt indiska fälttåg, påstod han sig göra det i och för islamitisk propaganda, men detta var endast en politisk förevändning. — För turkarna blev islam ett gemensamt föreningsband, men det förefaller dock som om nationalkänslan åtminstone för närvarande har mera att betyda för deras enhet. —

René Groussets utmärkta arbete skall mottagas som en verklig skänk av dem som vilja utvidga sin kunskap om de historiska, etnografiska och politiska förbindelserna mellan Asien och Europa. Läsningen underlättas genom talrika kartor. För ett mera vetenskapligt inträngande i ämnet hade man önskat, förutom de talrika citaten, en alfabetisk förteckning över de arbeten och de urkunder, på vilka den lärde författaren baserar sin framställning.